

Türkiye ve Avrupa'ya Yönelik Yeni Bir Tehdit Olarak Afganistan Bağlantılı Uyuşturucu Trafikçi

Levent Ersin ORALLI*, Bülent ATASEVER**, Zeynep Hazal TUZLUCA***,
Dinçer ALPTEKİN****, Zela ÖZDEMİR*****

Öz: Afganistan, yakın tarihi çeşitli biçimlerde etkileyen bir ülke olarak ön plana çıkmaya devam etmektedir. Afganistan'ın son yirmi yıllık tarihine göz atıldığında, 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve terör bağlantıları, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'daki savaşı ve geri çekilişi, Taliban'ın düşüşü ve tekrar iktidara gelişi, ülkede var olan sosyo ekonomik ve kültürel problemler, Afganların yakın uzak demeden bütün coğrafyaları etkileyen düzensiz göç hareketleri gibi gelişmeler dünya gündeminde yer alan olaylar olarak hemen akıllara gelmektedir. Bütün bu olayların yanı sıra, Afganistan'da yine küresel etkileri olan bir diğer büyük problem uyuşturucu konusudur. Bilindiği üzere dünyada yasadışı afyon üretiminin yüzde 80'e yakını bu ülkede gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte Afganistan'da yakın zamanda beliren kimyasal bazlı diğer uyuşturucu türlerinin üretiminin de hızlı bir biçimde arttığı görülmektedir. Çalışmada öncelikli olarak, Afganistan'daki yasadışı afyon üretimi ve ticaretinin yakın tarihi ele alınmış ve bu doğrultuda, yeni gelişmekte olan Afgan uyuşturucu trafiğinin uluslararası boyutu ve varabileceği noktalar göz önüne konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Metamfetamin, Taliban, Uyuşturucu Ticareti, Narkotik

Afganistan-Related Drug Traffic as a New Threat to Turkey and Europe

Abstract: Today, Afghanistan continues to come to the fore as a country that continues to affect recent world history in different ways. When only the last 20 years of Afghanistan are examined, 9/11 attacks and terrorist connections, America's war in Afghanistan and its withdrawal, the fall of the Taliban and its rise to power again, the huge socio-economic and cultural problems that exist in the country, Irregular migration movements of Afghans affecting other geographies come to mind as events on the world agenda. In addition to all these events, another huge problem with global effects in Afghanistan is the drug production and trade. As it is known, nearly 80 percent of the illegal opium production in the world is carried out in this country. However, it is seen that the production of another drug called methamphetamine, which has recently appeared in Afghanistan, has increased rapidly. In the study, firstly, the recent history of illegal opium production and trade in Afghanistan was discussed and in this direction, the international dimension of the newly developing Afghan drug trade and the points it could reach were tried to be considered.

Keywords: Afghanistan, Methamphetamine, Taliban, Drug Trafficking, Narcotic

Keywords: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Türkiye, Güvenlik, İttifak, Müttefik İlişkileri

Received/Gönderim 29.05.2023 – Accepted/Kabul 22.06.2023

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, E- mail: ersinlevent@yahoo.com ORCID: 0000-0002-7610-4514

** Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Uzmanı, E- mail: bulentatasever@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4737-7943

*** Sosyolog, E- mail: zeynepfazaltuzluca@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5593-1094

**** Avukat, E- mail: alptekin hukuk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0079-7860

***** Dr, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, E- mail: zela@metu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6839-8903

Atf Bilgisi / Citation: Orallı, L. E. vd. (2023). Türkiye ve Avrupa'ya Yönelik Yeni Bir Tehdit Olarak Afganistan Bağlantılı Uyuşturucu Trafikçi. *Middle East Perspectives*, 2(1): 52- 90.

Giriş

Türkiye’de ilk olarak 2009 yılında İran kaynaklı bir yakalama operasyonunda ele geçirilen kimyasal bir bileşen olan metamfetamin maddesi, 2019 yılına gelindiğinde ülkenin çeşitli yerlerindeki arama ve el koyma faaliyetlerine konu olan bir suç unsuru olarak öne çıkmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı raporlarında da görüldüğü üzere, geleceğe dair bir değerlendirme yapıldığında bu tehdit ilk sırada yer almaktadır (Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2021).

Günümüzde, Güneydoğu Asya ve Meksika, metamfetamin türü uyuşturucuların üretiminin gerçekleştiği ana bölgeler olarak belgelenmiştir. Bununla birlikte, farklı bölgelerde, uyuşturucu imalatının gerçekleştiğine dair bir kayıt bulunmayan yerlerde de üretimin oluştuğu ve arttığı görülmektedir. 2019’dan bu yana bir dizi büyük ölçekli üretim tesisinin basıldığı Avrupa ve Türkiye’de, bu sentetik maddenin üretiminin bu baskılara rağmen artmakta olduğu tespit edilmiştir (EU4MD, 2021).

Bağımlılık yaratan bu uyuşturucu maddenin imalatının gerçekleştiğine dair tarihsel bir kaydı bulunmayan coğrafyalardan en dikkat çekici olanı ise Afganistan’dır. Son dönemde Afganistan’daki dağlarda çok hızlı yetiştiği keşfedilen efedra bitkilerinden elde edilen efedrinden üretilen metamfetamin, yakın bir zamanda ortaya çıkmış

olup, hızlı gelişimi ile önce Türkiye ve Türkiye'nin bulunduğu rota üzerinden de Avrupa'yı tehdit etmektedir. Türkiye'nin sınır komşularından birisi olan İran'daki metamfetamin fiyatlarındaki düşüşün ve Pakistan'dan ithal edilen öksürük şuruplarından veya dekonjestanlardan öncül maddelerin çıkarılmasının yüksek maliyeti nedeniyle Afganistan'daki üreticilerin, 2016 yılında efedra familyasına ait bitkilerden efedrin çıkarmayı denemeye başladıkları anlaşılmaktadır. Bu denemelerin sonucu olarak Afganistan'da çok hızlı büyüyen yeni bir uyuşturucu tehdidinin gelişmekte olduğu raporlara yansımaktadır.

Avrupa rotası haricinde, Afganistan özelinde Güneybatı Asya'dan Türkiye'nin bazı bölgelerine (bazen sıvı halde), Orta Doğu'ya, Doğu ve Güney Afrika'ya, Asya ve Avustralya'ya giderek artan şekilde metamfetamin kaçakçılığı yapıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır (EU4MD, 2021). Dikkat çekici diğer veriler, İran'da Mart 2020 ve Kasım 2020 döneminde ele geçirilen 10 ton metamfetaminin 9 tonunun Afganistan kaynaklı olduğunun bildirilmesi ve Türkiye'de metamfetamin yakalama miktarının bir önceki yıla göre dört kat artış göstererek 4 tonu geçkin bir seviyeye ulaşmasıdır. Bu yakalama Cumhuriyet tarihinde görülen en yüksek miktar olarak kayıtlara geçmiştir (Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2021).

2021 yılı içerisinde 20 yıllık bir çatışma döneminin ardından Amerika Birleşik Devletleri ve koalisyon güçlerinin çekilmesinin ardından Afganistan'da kontrolü eline alan Taliban güçleri, afyon üretiminin ham maddesi olan haşhaşı tekrar yasaklayacaklarını açıklamalarına rağmen, yeni gelişen efedra bitkisinin yetiştirilmesi ve buna bağlı olarak metamfetamin üretimi anlamında herhangi bir duyuru gerçekleştirilmemiştir (MepaNews, 2021). Orta Asya'dan başlayan uyuşturucu madde trafiği anlamında en çok kullanılan rotalardan biri olan Balkan Rotası üzerinde köprü ve hedef konumunda bulunan Türkiye ile nihai varış noktası konumundaki Avrupa Birliği ülkelerinin yeni gelişen bu tehdide karşı sadece güvenlik anlamında değil sosyo ekonomik yönlerden de önlemlerini arttırması gerekmektedir.

Bu çalışmada uzun süredir narko-devlet olarak adlandırılan Afganistan özelinde değişen uyuşturucu madde üretimi ve ticareti, ilgili akademik literatür, ulusal ve uluslararası raporlar ve araştırmalar, siyasi figürlerin ve politika üreticilerinin açıklamaları ışığında incelenerek Türkiye ve Avrupa'ya karşı gelişmekte olan bu yeni uyuşturucu tehdidi ele alınacaktır.

Afganistan'da Uyuşturucu Ticaretinin Yakın Tarihi

Afganistan'daki afyon üretimi artışı, 1979 yılında gerçekleşen Sovyet işgalini takip eden 80'li yıllarda uyuşturucu kaçakçılarının

kontROLSÜZ çatışma ortamından faydalanarak, Afganistan'daki afyonun ham maddesi olan haşhaşın Güney ve Güney Batıdaki doğal üretim alanlarına yerleşmesi ve üretimi artırması ile oluşmuştur. 1989'da Sovyetlerin geri çekilmesinden sonra ülkede artan siyasi türbülans ve şiddetli çatışmalar, haşhaş ekiminin de yükselmesine sebep olmuştur. Bu dönemden 1999'a kadar geçen sürede Afganistan, onlarca yıldır haşhaş üretimi ile bilinen Altın Hilal bölgesindeki diğer üreticiler olan İran ve Pakistan'a kıyasla, dünyanın önde gelen yasadışı haşhaş ve dolayısıyla afyon tedarikçisi haline gelmiştir (Peters, 2009).

Sovyet işgalinin ardından Afganistan'da gruplar arasındaki iktidar çatışmasında ön plana çıkan Taliban, 1994 yılında ortaya çıktığı Kandahar ve Hilmend civarının yoğun uyuşturucu ticaretinden, öncelikli olarak finansal kar elde etmek, askeri yeteneklerini genişletmek ya da çatışmayı yoğunlaştırmak için faydalanmıştır. Silahlar, cephane veya teçhizat gibi mali kaynak gerektiren ve operasyonel kapasite sağlayan ögeler, Pakistan ve Suudi Arabistan gibi dış sponsorlar veya ilkin 1965 yılında imzalanıp 2010 yılında genişletilerek Afganistan-Pakistan Transit Ticaret Anlaşması (APTTA) haline gelen anlaşma kapsamında kaçak, düşük değerde gösterilmiş veya beyan edilmemiş yasal mallarla, yasa dışı ticaretin başarılı bir şekilde icrasından gelmiştir (Brown V. F., 2021; Yaseen, 2021).

Afganistan-Pakistan Transit Ticaret Anlaşması ile örneklendirmek gerekirse; Afgan bir tüccar, akreditif evraklarla Pakistan'dan beyaz eşyaları gümrüksüz olarak kamyonlarla yasal yollar ile Afganistan'a getirmektedir. Afganistan'a getirilen bu beyaz eşyalar amacına uygun olmayarak, hiç kullanılmadan, katır veya develerin sırtında, yasa dışı yollar ile tekrar Pakistan'a götürülerek, bu ticaretler esnasında herhangi bir gümrük bedeline maruz kalmadan piyasadaki beyaz eşyadan çok daha ucuza tekrar satılmıştır. Geri dönen bu eşyalar, ağırlıklı olarak Pakistan'daki Afgan mülteciler tarafından kontrol edilen bir kamyon taşımacılığı endüstrisi aracılığıyla dağıtılmıştır. Dünya Bankası'na göre, bu yasadışı mal trafiği 1997 yılında yaklaşık olarak 2,5 milyar Amerikan doları civarındadır (Goodarzi, 1996; Balfour, 2001). Taliban'ın bu tarihlerden sonra ülke genelinde yayılması ve kontrolü büyük ölçüde ele geçirmesi de Afganistan'daki yasadışı narkotik ekonomisine dahiliyetlerini geciktiren ana faktörlerden birisi olarak gösterilmektedir (Brown V. F., 2021).

Taliban'ı uyuşturucu ekonomisini benimsemeye iten şey ise, askeri genişlemesini gerçekleştikten sonra siyasi gücünü pekiştirme ihtiyacı olmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda ise Afganistan'ın ana ekonomik gelirini meydana getiren, kamyonlar aracılığı ile gerçekleşen

ve kaçakçılıkla direk bağlantılı nakliye sistemine yönelmişlerdir (Raşid, 2001).

Sovyet işgalinin hemen ardından oluşan karmaşa ortamında güçlenen yerel savaş ağaları, kamyonların oluşturduğu nakliye mafyası ağının ve kaçakçıların, kendi kontrolleri altındaki yol ve geçitleri kullanmaları için geçiş ücreti ve vergi almışlardır. Ülkede giderek artan karmaşa ve yerel savaş ağalarının uyguladığı ücretler ve vergiler, kaçakçıların ve ulaşım mafyasının çıkarlarını önemli ölçüde tehdit etmeye başlamıştır. Herhangi bir rotadaki bir nakliye, on- on beş kez durdurulabilmekte ve zorla geçiş ücreti alınabilmektedir. Para ödenmediği durumlarda ise yerel savaş ağalarına bağlı birlikler yağmacılığa girerek zaman zaman taşınan mallara el koymuşlardır. Her ne kadar karayollarındaki yağmacı savaş ağalarının sürekli artan ücret taleplerinden ve keyfi vergilendirme ile gasplarına varan uygulamalarına karşı Taliban'ın uzun süredir öfkeli olduğu iddiası bulunmaktadır. Fakat buna karşın Taliban bütün bu nakliye ve kaçakçılık operasyonlarına koruma sağlamıştır (Raşid, 2001).

Taliban'ın kaçakçıların nakliye ve kaçakçılık operasyonlarına koruma sağlaması kapsamında, Spin Boldak'ta Afganistan'a giren kamyonlar için tek ücretli bir sistem kurulmuştur. Yollarda diğer savaş ağalarına karşı devriye gezmiş ve en önemlisi, Taliban'ın Afganistan'a giden malların Pakistan kamyonları tarafından taşınmasına izin

vermeyeceğini açıklayarak kaçakçılık operasyonlarını himayesine almıştır (Raşid, 2001). Bu gelişmeler karşısında nakliye mafyası ve kaçakçılar, işlerini daha sabit bir ortamda yürütmeye başlamış ve Taliban da himayesinin karşılığını elde etmiştir. Bu gümrüksüz yasal mallarla yapılan yasadışı ticaret çok karlı hale gelmiştir. Örneğin, 1997 yılında bu ticaretten Taliban'ın 75 milyon dolara yakın parayı vergi olarak aldığı belirlenmiş, 1995 yılında ise Belucistan sınırındaki Chaman'da sadece nakliyecilerden elde edilen gelir günlük 150.000 Amerikan dolarını bulmuştur. (Raşid, 1995).

Bütün bu nakliye ve kaçakçılık organizasyonu içinde kaçınılmaz olarak uyuşturucunun üretimi ve taşınması ile ilgili çalışan birimler de bulunmaktaydı. Uyuşturucu hakkında Taliban'ın ilk düşüncesi uyuşturucunun İslamiyet'e aykırı olması nedeniyle bütünüyle yasaklamaktı. Taliban 1994 ve 1995 boyunca Kandahar'dan batıya, dönemin Afganistan'daki ana haşhaş yetiştirme bölgesi olan Helmand Vadisi'ne yerleştiğinde, ilk iş olarak uyuşturucu ticaretini yasaklamıştır. Taliban uyuşturucu ile mücadele kapsamındaki hedefleri hakkında bir dizi bildiri yayınlamış ve bazı Taliban liderleri afyon haşhaş ekimini sona erdirmeye taahhüdünde bulunmuştur. Haşhaş yetiştirme bölgelerindeki siyasi ve askeri sahnede Taliban'ın hakimiyeti ile, bir sonraki hasat mevsimindeki haşhaş üretimine ayrılan alan yarıya indirilmiştir. Çiftçilerin Taliban'dan gelebilecek sert

bir misilleme korkusu nedeniyle bu bölgelerdeki üretimde yüksek oranda düşüşler kaydedilmiştir (US Congress, 2009). Bu dönemde hem Birleşmiş Milletler (BM) hem de Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), Taliban'ın ülkeyi ele geçirince Afganistan'da afyon ve eroin üretimini durduracağı yönünde son derece olumlu görüşler hâkim olmuştur (Brown W. F., 2006).

Beklentilerin aksine Taliban'ın yasağı fazla uzun sürmemiş ve 1996 yılına gelindiğinde, Taliban uyuşturucu ekimi için laissez-faire (bırakınız yapsınlar) yaklaşımını benimsemiştir. Bu yaklaşım Taliban'ın çiftçileri, üreticileri ve kaçakçıları hem vergilendirmesine hem de onlara güvenlik sağlaması pratiğine dönüşmüştür. Taliban'ın yayınladığı yeni bildirimlerde bu durum açıkça görülmektedir: “Esrar üretmek amaçlı Kenevir bitki türlerinin yetiştirilmesi veya yapraklarının ezilmesi ile ticareti kesinlikle yasaktır. Eroinin, morfinin ve afyon sakızınının (çizme işlemi) hem üretimi hem de tüketimi yasaktır, ancak diğer amaçlarla afyon üretimi ve ticareti yasak değildir” (Griffith, 2002). Ancak gerçekte, bu tür kesin hüküm içermeyen bildirimlere ve yerel Taliban güçlerine verilen rüşvete dayanarak, eroin laboratuvarları veya ticareti asla tasfiye edilmemiştir. Eskiden köy mollalarına (muhtar rolündeki önde gelenlere) ödenen %10 afyon zekâtı, Taliban maliyesine yönlendirilmiştir. 1996-1997 yılları boyunca güney bölgelerinde düzenli olarak üretilen 1.500 ton

afyondan Taliban'ın yaklaşık 9 milyon dolar kazandığı tahmin edilmektedir (UNODC, World Drug Report, 1997). Bu dönemde üreticilerin yanı sıra kaçakçılardan da %10 zekât alınmıştır. 1990'ların sonuna doğru, bu vergiler %20'ye yükseltilmiş ve Taliban'a yılda 45 milyon ile 200 milyon dolar arasında bir gelir getirmiştir. 1999 yılına gelindiğinde, Taliban eroin laboratuvarlarını da vergilendirmiştir (Bartholet, 1999). Taliban ayrıca afyon ekimi için resmi hükümet lisansları sağlayarak, çiftçilere nasıl daha verimli haşhaş yetiştirebileceklerini öğreten model çiftlikler kurarak ve haşhaş ekimi için gübre dağıtarak, narkotik ekonomisini genişletmeye ve düzenlemeye çalışmıştır (Raşid, 1999).

Taliban bu yıllar içerisinde Afganistan'daki uyuşturucu ticaretinin ve kendilerinin bu ticaretle olan bağına ilişkin olarak, uyuşturucunun aslında diğer inançlara mensup kişilere ve düşmanlara zarar veren bir silah olduğu argümanını çok farklı platformlarda sıklıkla dile getirmiştir. Taliban lideri Molla Muhammed Ömer, nadir verdiği röportajlardan birinde Taliban'ın uyuşturucu konusundaki konumunu açıklamıştır. Taliban liderine göre uyuşturucuyla mücadele uzun vadeli bir hedef olsa da binlerce çiftçinin geçim kaynağının buradan elde edilen gelirlere bağlı olması nedeniyle afyon ekiminin hızlı bir şekilde yok edilmesi mümkün değildir. Ayrıca, afyon ve eroininin Afgan pazarına gönderilmesi durumunda Taliban rejiminin

çiftçilerin haşhaş yetiştirmesine kesinlikle izin vermeyeceğinin de altını çizmiştir. Gayrimüslimlerin uyuşturucu bağımlılıklarının Taliban'ın sorumluluğunda olmadığını, onların tek görevinin Afgan Müslüman gençlerini aynı bağımlılıkları geliştirmekten korumak olduğunu eklemiştir (Corti ve Swain, 2009, s. 5).

Taliban ve Kuzey İttifakı gibi çarpışan tüm tarafların benzer gerekçeler ileri sürmesi, gerçekte ise uyuşturucu ekonomisinin yüksek devirli dönüşüne ihtiyaç duymaları sonucu 90'lı yıllar boyunca Afganistan tam anlamıyla bir narko devlete dönüşmüştür. (Udalova, 2000).

Afganistan'da Taliban'ın bazı kuzey eyaletleri hariç tam kontrolü sağladığı 1999-2001 yılları arasında "tam teşekküllü bir narko devlet haline geldiği" tanımını uluslararası arenada giderek dillendirilmeye başlanması ile, günümüzde olduğu gibi uluslararası toplumda tanınmaya her anlamda ihtiyaç duyan Taliban, Eylül 2001'de tüm Afganistan'da haşhaş üretimini yasakladığını duyurmuş ve Afyon ekimini yasaklayan bir fetva vermiştir (Landey, 2021; Reuters, 2013).

Corti ve Swain'a (2009) göre, Taliban tarafından uygulanan ekim yasağı rejim için ikili bir amaca hizmet etmiştir. Yasak bir yandan Taliban rejimin Batı'nın afyonla ilgili endişelerini yatıştırmaya yönelik bir hamleye işaret ederken diğer yandan dünya pazarındaki afyonun

kilogram başına fiyatını 40-60 ABD doları bandından 400-600 ABD dolarına kadar yükselmesini sağlamıştır.

Ancak diğer yandan yasak, Afganistan'ın kırsal nüfusunun geniş kesimleri için geçim beklentilerini ciddi şekilde etkilemiştir. Bir Uyuşturucuyla Mücadele Dairesi yetkilisinin sözleriyle, yasak "ülkelerini ekonomik yıkıma götürüyordu." (Croset, 2001). Uygulanabilir alternatif geçim ve gelir araçlarının yokluğu, toprak sahiplerinin ve ortakçılardan çoğunu ağır bir şekilde borca sokarak birçok ortakçıyı borç köleliği yapma noktasına getirmiştir (Felbab-Brown, 2021).

Afganistan'daki uyuşturucu ticareti üzerine çalışmaları ile tanınan gazeteci yazar Gretchen Peters, bu yasaklamanın Taliban açısından ele alındığında tamamen bir taktik olduğunu belirtirken "Yasak uzun sürmeyecek, çünkü Afganistan eroin olmadan yaşayamaz. Eroin üretimi ve ticareti orada çok sayıda insanı hayatta tutuyor ama aynı zamanda da Afganistan'ı öldürüyor" sözleriyle bu durumu betimlemiştir (Ferrucci, 2021).

Üretime getirilen yasaklama nedeniyle bütün Afganistan'da üretim bir anda neredeyse yüzde sıfır civarına inerken, 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırıları tüm dünyayı derinden etkilemesinin yanı sıra Afganistan'daki uyuşturucu ticaretini de başka bir rotaya sokmuştur.

11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Sonrasında Afganistan'da Değişen Dinamikler: "Terörle Savaş" ve "Uyuşturucuyla Savaş"

11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından, eski ABD Başkan George W. Bush "Terörle Savaş" ilan etmiştir:

"ABD, bu düşmanı yenmek için tüm kaynaklarını kullanacak. Dünyayı ayağa kaldıracacağız. Sabırlı olacağız. Odaklanacağız ve kararlılığımızda sebat edeceğiz. Bu savaş zaman alacak ve çözülecek ama bunda hiç şüphemiz olmasın biz kazanacağız."

Tüm dünyada yankı uyandıran ve etkileri günümüze değin sürecek olan 11 Eylül terör saldırılarının ardından gelen "Terörle Savaş" söylemi, ABD'nin 2001 yılında Afganistan'ı işgal etmesiyle sonlanmış ve ülkede başka bir dönemin kapısı açılmıştır. "Amerika'nın en uzun savaşı" olarak tarihe geçecek olan 20 yıllık işgal dönemi, 7 Ekim 2001 gecesi Amerikan uçaklarının Afganistan'da belli hedefleri bombalaması ile başlamıştır. Taliban karşıtı güçleri yönlendirmek için 1000 kişilik Amerikan özel operasyon ve merkezi haber alma elemanı ile gelebilecek karşı atakları önlemek için 1300 kişilik deniz piyadesi birliği, hava bombardımanını takiben Afganistan'a adım atmıştır. 9 Aralık 2001 tarihinde Taliban ve liderleri Molla Ömer'in Kandahar şehrini terk etmesi ile Afganistan'da Taliban rejimi sona ermiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

2003 yılında Amerikalı yetkililer, büyük operasyonların sona erdiğini ilan ederken, 8 Ağustos 2003 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) liderliğindeki bir misyonu Afganistan'ın istikrara kavuşturulması ve yeni bir hükümet kurulması amacıyla yetkilendirilmiştir. NATO, Afganistan'daki uluslararası güvenlik güçlerinin (ISAF) kontrolünü üstlenerek NATO/ISAF'ın güvenliği sağlama görevi ülke geneline yayılmıştır (BBC, 2009). Nihayet 9 Ekim 2004 tarihinde Hamit Karzai Afganistan'ın demokrasi ile seçilen ilk lideri olarak görevine başlamıştır (AnadoluAjansı, 2021).

Görevi devir almasından sonra Karzai hükümeti de kendisinden önce iktidarı elde tutan yerel savaş ağaları ve Taliban ile aynı sorunla yüz yüze gelmiştir. Güneydeki haşhaş üreticileri, Karzai'nin Taliban'ın devrilmesine yardım etmeleri karşılığında, haşhaş üretiminin serbest bırakılacağı sözünü aldıklarını ve şimdi ihanete uğramış hissettiklerini sıkça dile getirmeye başlamışlardır. Bu çerçevede bazı analistler, Taliban'ın Amerikan kuvvetlerine karşı çatışma için mali kaynak edinme amaçlı olarak uyuşturucu organizasyonları ile tekrar bu dönemde barıştıklarını belirtmektedir (Lintner, 2001). Nüfusun büyük bir bölümünün geçim kaynağını engellemek, siyasi maliyet anlamında Afganistan'daki tüm yönetimleri zor durumda bırakmıştır. Karzai iktidarı da aynı durumla karşı

karşıya kalmıştır. Yerel savaş ağaları ve Taliban gibi, Karzai döneminde de afyon üretimi artarak devam etmiştir. 2003 yılında Afganistan'da afyon ekimi yapılan alan 80 bin hektar iken, 2004 yılında bu rakam 131 bin hektara çıkmıştır. Bu anlamda ekim yapılan alanda yüzde 60 tan fazla bir artış görülmüştür. Artan afyon ekimine bağlı olarak afyon üretimi de 3600 tondan, yüzde 17'lik bir artışla 4200 tona çıkmıştır. Yine bu yılda 3 milyon Afgan, yani yaklaşık olarak nüfusun yüzde 12'si, uyuşturucu işinden gelir elde etmiştir. 2004 yılı boyunca uyuşturucu ekonomisinin, Afgan ekonomisinin itici gücü haline gelip Afganistan gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) yüzde 60'ı gibi yüksek rakamlara ulaştığı raporlara yansımıştır (Byrd ve Ward, 2004; Byrd, 2008; Rubin, 2004).

Dünyayı yasadışı uyuşturucu ticareti anlamında bu kadar etkileyen ülkede, konuyla ilgili yapılan açıklamalar da bir hayli dikkat çekici olmuştur. Ekim 2001'de, ABD ve İngiltere'nin Afganistan'a saldırmasından birkaç gün önce, İngiltere Başbakanı Tony Blair, Taliban'ın "uyuşturucu ticaretiyle finanse edilen bir rejim" olduğunu söylemiş ve "Dünyanın en büyük uyuşturucu deposunun, Taliban tarafından kontrol edilen Afganistan'da" yer aldığını söylemiştir.

Benzer bir şekilde dönemin ABD Başkanı George Bush, "Taliban Hükümeti ve El Kaide cinayetlerini finanse etmek için eroin kaçakçılığını kullanıyor. Hedeflerimizden biri de Afganistan'ın bir

daha asla bu amaç için kullanılmamasını sağlamak” şeklinde bir açıklama yaparak bu müdahaleyi Afganistan’daki uyuşturucu kaçakçılığı ile yakından ilişkilendirmiştir (Mercille, 2012, s.4). Bu ikili mücadelenin altı, söylemsel düzeyde doldurulmuş olsa da ABD’nin Afganistan’da uyuşturucuyla mücadelesi tek bir politika doğrultusunda yürütülmemiştir. Zamanla değişimler göstermiştir (Coyne, Blanco ve Burns 2016), ABD’nin uyuşturucuya karşı Afganistan’daki politikasını üç döneme ayırmaktadır. Bunlar 2001-2002 arasında benimsenen direk müdahil olmama yaklaşımı, 2003-2009 yılları arasında uygulanan müdahil olma yaklaşımı ve son olarak 2009 sonrasında uygulanan alternatif geçim kaynakları yaklaşımıdır.

İlk dönem olan müdahil olmama yaklaşımı, Afganistan’ın işgalini organize eden ve ülkedeki Amerikan operasyonlarına yön veren General Tommy Franks’in, 2002 yılında yaptığı açıklamada oldukça net bir şekilde görülmektedir: “...biz uyuşturucu görev gücü değiliz. Bu bizim görevimiz değil...”. Bu açıklama, hem Amerika’nın Afganistan’daki uyuşturucuya genel bakışını göstermiş, hem de Afgan uyuşturucu lordlarına Taliban’ın yanından yer almamaları uyarısını yapmıştır (UPI, 2021). Bu dönemde ABD ve koalisyon güçleri, uyuşturucu üretimini ve ticaretini aktif olarak yasaklamak yerine afyon üreticilerinin çıkarlarını kendi çıkarları için kullanmak istemişlerdir. Bu nedenle de Taliban’la savaşta bölgesel savaş lordları

ile askeri ittifaklar kurulmuş ve bu aktörlerin bağılıklarına karşılık afyon ticaretine göz yumulmuştur (Coyne v.d., 2016).

Uyuşturucu üretimindeki büyük artış dünya kamuoyunun ilgi alanına girdikçe, ABD önderliğindeki koalisyon güçleri uyuşturucu ile mücadele konusunda farklı bir politika uygulamaya başlamıştır. Bu dönem uyuşturucuya karşı sıfır toleransa dayalı müdahil olma yaklaşımıdır. Bu politika değişikliğinin en önemli nedenini uyuşturucu ile mücadelenin güvenlik boyutu olmuştur. Taliban ve farklı grupların Amerikan işgaline karşı göstermekte olduğu direnişin mali boyutlarının, kaçak yasal mallarla birlikte uyuşturucu ticaretine de uzandığı çokça kaynak tarafından doğrulanmaktadır. Buna karşı önce Bonn Mutabakatı ve 2003 yılı mayıs ayında Afgan hükümetinin ABD, İngiltere ve UNODC (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi) ile hazırlanmış olduğu Afganistan Ulusal Uyuşturucuyla Mücadele Stratejisi, İngiltere öncülüğünde uygulanmaya başlanmıştır (Yılbaş, 2005).

Bu programlar doğrultusunda koalisyon içinde öncü ülke olarak seçilen İngiltere, 2002 yılında “uyuşturucuya karşı telafi” yoluyla temizlik operasyonlarına başlamıştır. Bu 3 yıllık program denemesi için 100 milyon Sterlin ayıran İngiltere, çiftçilerin kendi elleriyle yok ettikleri her bir haşhaş alanı için 350 USD ödeme yapacağını ilan etmiştir. Ancak bir yıldan daha kısa sürede program,

üst kademede büyük politik yozlaşma ve yolsuzluğa, en alt kademelerde ise yerel köy liderlerinin küçük üreticilerden pay alma girişimine yol açmış ve bu gibi nedenlerle çöküntüye uğrayarak sona ermiştir (Crosset, 2001; Newberg, 2005; Charles, 2004).

Koalisyon lideri ülke konumunda olan Amerika bu programlar başarısızlığa uğradığı için, havadan ilaçlama gibi daha agresif yöntemler içeren afyon sahalarını yok etme politikalarına yönelmiştir. 2004-2009 yılları arasında Amerikan firmaları tarafından eğitilen Afgan yetkililer ve yerel valilerin adamları büyük bir “bizzat elle” yok etme kampanyasına girişmişler ancak hemen her yerde patlayan grevler ve toplumsal gösteriler nedeniyle istenilen sonuçlara asla ulaşamamıştır. Bu operasyonların büyük bir kısmı uyuşturucu tacirleri veya laboratuvarlarını da ortadan kaldırma amacını taşımıştır. Ancak bu çaba da uyuşturucu rekabetini veya etnik, kabilesel ve diğer siyasi rakipleri ortadan kaldırmak için operasyonları fırsat bilen ve yerelde çok güçlü otorite sahibi olan kişiler tarafından manipüle edilmiştir (Mercille, 2012).

Yasaklama operasyonları büyük ölçüde, uyuşturucu ekonomisinin önemli oranda siyasi nüfuza da sahip olan üst kademelerini hedef almak yerine, Afgan hükümeti içindeki yasaklama ekiplerine ve denetçilerine yeterince rüşvet veremeyen veya onları yeterince yıldırılmayan küçük ve savunmasız tacirlere karşı

yürütülmüştür. Sonuçta operasyonlar, Afganistan'daki uyuşturucu endüstrisinin önemli bir dikey entegrasyon geçirmesine neden olmaktan ileri gitmemiş, var olan güçlü yapılar giderek daha da büyümüş ve daha organize ve tehlikeli hale gelmiştir (UNODC, 2005). 2014 yılında ABD'nin Afganistan özel temsilcisi John Sopko, yaptığı açıklamada “7,6 milyar Amerikan dolarının bu tür operasyonlar için kullanıldığını ve bizzat kendilerinin Afganistan'ı bir uyuşturucu dükkanına çevirdiklerini ve Taliban direnişinin arttığını, uyuşturucu kullanım düzeyinin ise benzeri görülmemiş hale geldiğini” ifade etmiştir (Purple, 2021).

Yıllarca süren ve oldukça maliyetli olan bu politikalara rağmen sonucun başarısız olduğu Amerikalı politika yapımcılar tarafından da açıkça kabul edilmiştir. ABD özel temsilcisi Richard Holbrooke, ABD Hükümeti “Afyon üretimiyle mücadele çabalarına yüzlerce ve yüz milyonlarca doları boşa harcadı ve bunun hiçbir olumlu sonucu olmadı” diyerek gelinen noktayı özetlemiştir (Coyne v.d., 2016).

2013 yılının Afganistan Yıllık Afyon Raporu'nda dönemin Birleşmiş Milletler Suç ve Uyuşturucu bölüm direktörü Antonio Maria Costa, “Afganistan'ın bu seferde uyuşturucu kartellerinin ve narko-teröristlerin elinde yeniden başarısız bir devlete (failed state) dönüşmesi konusunda elle tutulur bir risk var.” diyerek var olan

durumu kısaca özetlemiştir (UNODC, 2003). Dönemin Amerikan Savunma Bakanı Donald Rumsfeldt'in bir basın toplantısı sırasında sorulan Afganistan ve uyuşturucu hakkındaki soruya verdiği cevap, yine son derece dikkat çekmektedir: "Bu konuda ne yapacağımızı soruyorsunuz ve cevabım şu: "Gerçekten bilmiyorum." (Newberg, 2005).

Bu başarısızlıklara bir yanıt olarak, ABD hükümeti 2009'dan başlayarak ülke çapındaki yok etme politikalarını yeniden yapılandırmıştır. Bu yeni yaklaşım, bölgesel olarak Afgan çiftçilerine yasal alternatif geçim kaynakları sağlamaya odaklanmıştır. Ancak bu strateji de başarılı olamamış ve Uygulamaların fiili katma değer gelişimine katkıda bulunmak yerine, çıktı hedeflerine odaklanan, kısa vadeli ve gözlemlenebilir projelere büyük miktarda para enjekte edilerek uygulandığına dikkat çekilmiştir (Coyne,2014).

Uyuşturucuyla mücadelede uygulanan bu politika değişikliğine rağmen bir önceki dönemde kullanılan hava operasyonları yöntemi özellikle son dönemlerde uygulanmıştır. Neredeyse günümüze değin süren bu operasyonların en ileri noktası, 2017 ve 2020 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin, Taliban'ın, varlığı farz edilen uyuşturucu depolarının havadan bombalanmasına önemli miktarda varlık ayırması ile oluşmuştur. Ancak bu çaba ne Taliban'ın operasyonel yapısını zayıflatmış ne de

mali akışını önemli ölçüde etkilemiştir. Aksine havadan bombalama işlemi, her kesimden ekonomik mülteciler yaratmış ve onları Taliban'ın kucağına itmiş, üretilen uyuşturucu türleri ve trafiğini çoğaltmış, kırsal kesimin ileri gelenlerini sınırlendirerek merkez hükümet ile bağlarını kesmiş ve önceden kırsalda Taliban aleyhinde çalışan istihbarat akışının tam tersine dönmesine neden olmuştur. Hava bombardımanı kampanyası o derece başarısız ve hedeflenen amaçlardan uzaktır ki, Şubat 2020'de gerçekleşen ABD-Taliban arasındaki Doha anlaşmasına, Amerika Birleşik Devletleri'nin, uyuşturucu depoları, laboratuvarları ve nakliye kamyonlarını havadan bombalamasını engelleyen imaj düzeltme amaçlı bir madde konulmuştur (Mansfield, 2019).

Bütün bu uyuşturucu ve güç mücadelesinde, yani Amerika'nın en uzun savaşında, kazanan taraf Taliban olmuş, Amerikan kuvvetleri 31 Ağustos 2021 tarihi ile Afganistan'dan tamamen çekilmiştir. Yirmi yıl sonra George Bush'un dünyaya ABD'nin Afganistan müdahalesini duyurduğu aynı odada yeni Başkan Joe Biden, ABD'nin geri çekilmesiyle Afganistan'daki savaşın sona erdiğini resmen duyurmuştur. Taliban'ın yeniden iktidara gelmesiyle, bu uyuşturucu savaş ABD'nin elinden kayıp gitmiş ve hem bölgesel hem uluslararası düzeylerde büyüyen bir güvenlik sorunu olmaya devam etmektedir.

İpek Yolunun Kötüye Kullanılması: Afgan Metamfetamini

İktidara gelmelerinin üzerinden çok geçmeden Taliban, İslamiyet'e olan aykırılığı ve bir önceki sefer de çok arzuladığı uluslararası toplum tarafından tanınma isteği ile tekrar haşhaş üretimini yasaklayacağını açıklamıştır. Bütün dünya Afganistan'daki yeni Taliban yönetimi, ülkede haşhaş üretimi ve bunun üzerinden afyon ve eroin imalatının geleceğine odaklanmışken, 2013 yılından itibaren yeni bir tehlike Afgan dağlarında belirmektedir. Haşhaş ekim yasağı iyi bir haber gibi görünse de perde arkasında haşhaşın yasaklanması ile afyon fiyatlarının çok artacağı veya başka sentetik uyuşturuculara dönüş yaşanacağı endişesi uzmanlar tarafından da bir süredir dile getirilmektedir (EMCDDA, 2021).

2015 yılının sonlarına doğru Afganistan'ın güneybatı çöllerinde metamfetamin üretimi ilk kez belgelenmiştir. O zamanlar metamfetamin üretimi, öksürük şurupları veya dekonjestanlar gibi ilaçlardan ekstrakte edilen efedrin veya psödoefedrin dayanmaktadır. 2013 yılındaki yakalamalar gramlarla ifade edilirken, 2015 yılına gelindiğinde Afganistan'ın 34 eyaletinin 14'ünde (Badghis, Baghlan, Balkh, Farah, Faryab, Ghazni, Helmand, Herat, Kabul, Kandahar, Kapisa, Kunduz, Nimroz ve Parwan) metamfetamin ya da ünlü ismiyle "kristal met" görülmeye başlamıştır (Bienica, 2015). Metamfetamin, efedrin ya da psödoefedrin molekülü hidrojenize

edilerek kolayca elde edilebildiğinden hemen her yerde basitçe üretilebilmektedir. 2019 yılında Afgan Narkotik Polisi Laboratuvarında görev yapan Dr. Khalid Nabizade “Eğer elinizde efedrininiz varsa kristal met üretmenin neredeyse hiçbir maliyeti yoktur.” diyerek bu durumu açıklamaktadır (Bienica, 2015).

Bununla birlikte Afganistan’da, yüksek maliyetler ve yapım için gereken kimya bilgisi düzeyi, genellikle sadece temel bir eğitim düzeyine sahip olan birçok çiftçinin çok üstünde bulunmaktadır. Afganistan’da hem teknik bilgilerin yokluğu hem de yapımda kullanılan efedrinin temininde kullanılan pahalı öksürük şurupları veya dekonjestanlar, artan metamfetamin üretim talebini karşılayamaz hale gelince, farklı çözümler gündeme gelmiştir. Kristal Met yapımında kullanılan psödoefedrinin ana maddesini sağlayan “Efedra” bitki ailesinin bir üyesinin, Afganistan’da çok kolayca yetiştiği bazı uzmanlar tarafından fark edilip yerel üreticilere iletilince, Afganistan’ın 2500 metreyi aşan yüksek dağlarında başka bir tarım çeşidi baş göstermiştir. Daha önce hayvan yemi, yerel ilaç veya ocak yakacağı olarak kullanılan ve yerel adıyla “Oman” olan bitkinin yüksek dağlık alanlarda yetiştirilme oranının giderek arttığı görülmektedir. 2018’e gelindiğinde tacirlerin Ghor, Gazne ve Wardak gibi illerde hasat mevsimi boyunca büyük miktarda mahsulü dağın eteklerinden satın alarak tezgahlarda kurutup paketledikten sonra,

güneybatı Afganistan'daki pazarlara sevk ettikleri raporlara yansımaktadır. Bu ticarete bir örnek olarak Farah eyaletinin Bakwa ilinde, teorik olarak ayda 65,3 ton metamfetamin ve 98 ton efedrin üretmeye yetecek 329 şüpheli efedra tesisinin faaliyette olduğu bilinmektedir. (Mansfield & Soderholm, 2019; EMCDDA, 2021). Böylelikle Afgan kristal met üretiminde ilk büyük sorun olan efedrin tedarikinin büyük oranda çözüldüğü görülmektedir.

Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (EMCDDA) 2021 yılında artan metamfetamin tehdidine karşı hazırladığı özel raporda, ikinci büyük sorunun, yani metamfetamin üretiminde gereken teknik ve kimyasal bilgilerin İranlı uzmanlar tarafından sağlandığını iddia etmektedir (EMCDDA, 2021). Söz konusu uyuşturucu uzmanlığı olunca, kaçınılmaz olarak büyük oyuncuların yani Meksika kartellerinin Afganistan'daki oyuna dahil oldukları iddiası gündeme gelmektedir

Meksika Özerk Teknoloji Enstitüsü'nde (ITAM) akademisyen, the Global Initiative Network'te araştırmacı ve Meksika Uluslararası Hukuki ve Ekonomik Kalkınma Merkezi'nin direktörü olan Dr. Edgardo Buscaglia, özellikle ünlü Sinaloa kartelinin uluslararası bağlantıları bulunduğunu belirterek, bu kartellerin sadece Afgan uyuşturucusunun Meksika sınırından ABD'ye geçişiyle ilgilenmediklerini, dünya uyuşturucu ticaretinde önemli roller

edinmeye çalıştıklarını belirtmektedir. Uyuşturucu nakli denilince kaçınılmaz olarak Balkan/İpekyolu rotası ve Türkiye’de işin içine girmektedir. El Universal’e verdiği demeçte Buscaglia:

“...Tabii ki Joaquin “El Chapo” Guzman’ın kendisi Türkiye’ye seyahat ediyor değil, o ülkede iyi ilişkileri sürdürmek elçilerinin görevi. Bu türden elçiler dünyanın her yerinde, Sinaloa karteline ait uyuşturucu paketlerini ve para akışını uygun yerlere hareket ettirirler. Para ve uyuşturucu Chicago’ya ya da New York’a gidiyor. Bu durum işgücünü dışarıdan temin etme kavramına benziyor: Meksikalı karteller ürünü denizaşırı tedarikçilerinden alıyor ve yerel olarak dağıtıyorlar. Meksikalı gruplar, temsilciler veya cartel üyelerinin küçük pozisyonlarda bulunduğu şirketler tarafından kurulan bağlantılarla Türkiye ve Afgan pazarlarına ulaşıyor. Genellikle bu ihracatçıların kendileri, denizaşırı tedarikçiler ve yasa dışı işlerde çalışan kişilerin temsilcileri olarak gelirler”, şeklinde uyuşturucu kartellerinin ticaretlerini ve sahip oldukları bilgiyi dünyanın dört bir yanına nasıl ilettiklerini ortaya koymaktadır (BanderasNews, 2020; DeutcheWelle, 2021; InsightCrime, 2011).

Afganistan’daki üretimin önünde ikinci engel olan teknik ve kimyasal bilgi eksikliği bu şekilde deneyimli Meksika kartelleri veya İranlı suçlular sayesinde böylelikle giderilmiş olmaktadır. Türkiye’de ele geçirilen sevkiyatlarda metamfetaminin sıvı hale getirilmiş bir formda bulunması, bu teknik gelişmelere bir örnek oluşturmaktadır

(Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2021). İlişkiler ve uzmanlık edinme anlamında bir diğer örnek olarak, uyuşturucuların üretiminde kullanılan asetik anhidrit kimyasalının Meksika’da yasadışı üretilerek, Afgan uyuşturucu kaçakçıları için merkez olarak tanımlanan Birleşik Arap Emirlikleri’ndeki şüpheli bir alıcıya yapılan satış girişimi sırasında ortaya çıkartılması verilebilir (<https://www.bloomberg.com/news/features/2020-08-26/u-s-drug-crisis-is-made-in-mexico-with-american-raw-materials>).

Nihai sonucu yine 2019 yılında Afgan Narkotik Polisi Laboratuvarı’nda görev yapan Dr. Khalid Nabizade şöyle açıklamaktadır:

“...met yapımının bilinen 7-8 metodu var ve Afganistan’da kullanılan en ucuz olan yöntem: Efedrin, iyot ve kırmızı fosfor... burada ele geçirilen met inanılmaz saflıkta: yüzde 90 ve üzeri; mutlak saf kristal.” (Bienica, 2015).

2020 yılı fiyat anlamında da rakiplerinin arasında en uygun olan Afgan metamfetamininin kilosu, İran sınırından girdiğinde 338 USD, rakibi olan İran metamfetamininin kilosu ise merkez İran’da 1070 USD, Batı İran’da ise 1600 USD civarındadır (EMCDDA, 2020). Bununla birlikte, Afgan bağlantılı kristal met’in veya efedrinin sadece komşu ülkelerde değil, uluslararası pazarlarda da görülmeye başladığına dair artan sayıda güvenlik raporu da yayınlanmaya

başlamıştır. Afrika'ya ulaşan Afgan eroini halen revaçta olmasına rağmen, eroinin yanı sıra metamfetaminin de aynı sevkiyatlarda görülmeye başladığı, Afrika'yla ilgili güvenlik raporlarında yerini almaktadır (GlobalInitiative, 2020). Afgan iç pazarında kilosu 280 USD olan metamfetaminin, Myanmar'daki fiyatının kilo başına 3000 USD olması da bir uyuşturucu toptancısı olarak Afganistan'ı, diğer ülkelerde gelen/gelecek alıcılar içinde cazip kılan bir durum arz etmektedir (InternationalCrisisGroup, 2019).

Uzmanlar, afyon ekiminin tamamen yasaklanması veya duraklaması halinde sadece metamfetamin değil, çok daha tehlikeli sentetik opioidlerin de üretimine başlanacağı yönünde de endişe duymaktadır. Bir örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'yı aşırı doz ölümleri ile son on yıldır kasıp kavurmaya başlayan ve morfinden yaklaşık 100 kat, meperidin den ise 500 kat daha güçlü bir opioid analjezik olan fentanilin, Afganistan'da da üretimine başlanacağı endişesi uyuşturucu ile mücadele eden bütün aktörler tarafından paylaşılmaktadır (Greenfield, Pardo, & Taylor, 2021). Fentanilin en yaygın kullanılış şekli, daha etkili olması amacıyla eroin ile karıştırılarak piyasaya arz edilmesidir. Bu kadar güçlü bir sentetik opioidin eroin ile karıştırılması ve damar yoluyla alınması ise, ne kadar ölümcül sonuçlar doğurabileceğine bir kanıt olarak bulunmaktadır. Bu karışımların kimyasal olarak topluca

hazırlanışı sırasında uyuşturucu üreticileri, karışımı soluyarak zehirlenmemek veya sadece deriye temasta aşırı doz olmamak adına en merdiven altı koşullarda bile koruyucu kıyafetler ve endüstriyel maskeler kullanmaktadırlar. ABD ve Kanada’da yayınlanan belgesel ve raporlarda, aşırı doz görülen kullanıcılara müdahale eden emniyet güçleri ve ilk yardım ekiplerinin de temas veya soluma ile doz aşımı yaşayabildikleri bildirilmektedir. Genelde hiçbir kimya bilgisi bulunmayan kişiler tarafından ve çoğu sokak laboratuvarlarında tamamen göz kararı hazırlanan bu tür sentetik opioidlerde bazen 0,5 – 1 miligram farkın bile kullanıcının hayatını kaybetmesi anlamına geldiği gerçeği vurgulanmaktadır. (The Coleman Institute, 2019; DEA, 2021; National Institute on Drug Abuse, 2021). 2021 yılında üretime yarayan kimyasal maddelerinin kolayca ulaşmaya başladığı Afganistan’da sentetik opioidlerin üretimine başlanması ihtimali de uzmanlar tarafından dillendirilmeye başlamıştır.

Bu kadar çok ihtimalin bulunduğu Afganistan’ın, öngörülemez ve kompleks siyasi atmosferinde, diğer rakiplerine oranla daha ucuz ve giderek artan oranlarda üretilen metamfetamin maddesinin hep orada tüketilmeyeceği ve uyuşturucunun doğası gereği kendine yeni pazarlar arayacağı gerçeği altında Afgan metamfetamini, ileride en az, yine yüzde 80’den fazlası Afganistan’a ait uluslararası afyon/eroine ticareti kadar büyüebileceğinin sinyallerini şimdiden vermektedir.

Sonuç

Gelişmelere bakıldığında, Afganistan'ı anlatabilecek en uygun kelime "belirsizliktir". Taliban rejiminin ne yönde ilerleyeceği, var olan çok sayıda etnik, sosyo-ekonomik ve çok yüksek boyutlarda olan yoksulluk problemlerinin nasıl çözüleceği, Afganistan'ın şimdiden başlayan dış müdahalelere nasıl tepki vereceği ve yabancı kaynaklı terör örgütleri gibi problemler oldukça belirsizdir. En önemlisi ise Afganistan'da uyuşturucu ticaretinin geleceği ve afyon üretimine getirilen yasakla birlikte bu ticaretin evrilebileceği noktaların bilinmezliğidir. Çalışmanın ilk bölümünde verilen Afganistan'ın yakın uyuşturucu tarihi, bu bilinmezlik ve hızlı değişimleri göstermek ve ileride olabilecek gelişmelere bir projeksiyon tutmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu anlamda çalışma gerçekleştirilirken, yapılan araştırmalar sırasında Afganistan ve uyuşturucu konusunda çalışan bütün uzmanların tek bir soruda hemfikir olduğu görülmüştür: Bundan sonra ne olacak?

Afganistan'daki Metamfetamin üretimi ve ticareti hakkında bilinenler Taliban'ın iktidar oluşuyla daha da sınırlı hale gelmiştir. Bilinen gerçek, ülkedeki üretim kapasitesinin giderek arttığı fakat bu kadar malın arz edileceği pazarlar konusunda karanlık bazı noktaların mevcut olduğudur.

Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı'nın yayınlamış olduğu 2021 Türkiye Uyuşturucu Raporunda, metamfetaminin 81 ilin tamamında görüldüğü belirtilirken, 2020 yılında gerçekleşen 34.006 metamfetamin vakasındaki 49.610 sanığın içinde bulunduğu yakalamaların cumhuriyet tarihinin rekoru olduğu iletilmektedir. 4 tonun üstünde ve ağırlıklı olarak İran'a olan sınır bölgelerinde ele geçen metamfetamin miktarı, İran'dan gelen raporlarla birleşince anlam kazanmaktadır. Mart-Kasım 2020 döneminde İran'da ele geçirilen 10 ton metamfetaminin 9 tonu Afganistan kaynaklıdır. Yine Mart 2019- Mart 2020 döneminde ele geçirilen 17 tonluk metamfetaminin bir önceki döneme göre artışının %208 dolayında olduğu bildirilmiştir (Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2021).

Çok eski tarihlerden bu yana Türkiye, Afganistan'dan gelen ve Balkan ya da İpek Yolu rotası olarak bilinen eroin kaçakçılığı güzergahında, hedeften çok, daha ağırlıklı olarak bir köprü vazifesi görmektedir. Gelen son bilgiler ışığında, bu dengelerde bir değişim olma ihtimali hakkında bazı ihtimaller bulunmaktadır. Suriye krizinin yaratmış olduğu düzensiz göç dalgası ve buna bağlı olarak artan göçmen kaçakçılığı faaliyetleri nedeniyle, Afgan uyuşturucusunun asli hedefi olan Avrupa Birliği ülkeleri, güvenliği hem mavi hem de yeşil sınırlarında son derece artırmıştır. Uyuşturucu trafiğinin doğasında

bulunan “sevkiyatın bir an önce elden çıkarılması” ilkesi doğrultusunda, hedeflenen sınırlar aşılamıyorsa en son varılan yerde fiyatın düşürülmesi ve tüm sevkiyatın piyasaya orada sürülmesi söz konusu olmaktadır. Türkiye’nin köprü vazifesinden yavaş yavaş hedef konumuna geçişi hakkında başka ipuçları da mevcuttur. Yakalama anlamında bir diğer cumhuriyet tarihi rekorunu, Latin Amerika kaynaklı kokain maddesi kırmaktadır. 2020 yılında bir önceki yıldan yüzde 20 artış göstererek 2 tona yakın kokain Türkiye’nin farklı bölgelerinde yakalanmış ve 2021 yılında son çeyreğinde iken, bu tonajlara yakın yakalama daha şimdiden gerçekleştirilmiş durumdadır (Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2021; Şen, 2021).

Türkiye’nin başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu sınırları olmak üzere tüm sınırlarında, emniyet ve kolluk kuvvetleri tarafından büyük bir mücadele sürdürülmektedir. Mücadelenin büyüklüğü ve başarısı, Türkiye’de sadece eroin anlamında tüm Avrupa Birliği ülkeleri toplamının 3 katı fazla oranda ve 20 tonun üzerinde gerçekleşen yakalamalardan anlaşılabilir (Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi, 2021). Bu anlamda Türkiye uluslararası düzeyde, özellikle de Avrupa Birliği’nin uyuşturucu ile mücadelesinde ilk hattı oluşturmaktadır. Bu mücadele sadece güvenlik boyutuyla değil, sosyal boyutuyla da yoğun bir çaba içermektedir. T.C İçişleri Bakanlığı uyuşturucu ile mücadelede

bağımlılık ve toplum yararına Narkolog, Narko Rehber, Narko Nokta ve UYUMA gibi farklı programlar gerçekleştirmektedir (T.C İçişleri Bakanlığı, 2020). Tehdidin büyüklüğü göz önüne alınarak uyuşturucu ile mücadele için konusunda sadece güvenlik güçleri veya bazı resmî kurumların değil, tüm kamuoyunun, sivil toplum kuruluşlarının, akademinin ve medyanın bu çalışmalara katılması ve daha da bilinçlenerek destek vermesi gerekliliği ortadadır.

Afgan metamfetaminin geleceği, belirsiz bir fırtınayı andırmaktadır. Afganistan'ın iç ve dış dinamiklerinin hızlı değişkenliğine dayanarak, geleneksel afyon ticaretinin mi, yoksa metamfetamin veya sentetik opioidler gibi yeni eğilimlerin mi kalıcı olacağı belli olacaktır. Afgan uyuşturucularının geleceği ne olursa olsun, oluşan akına karşı yoğun bir mücadele ve yeni yaklaşımlar gösterilmezse bu uyuşturucu sorunu, kaçınılmaz bir biçimde karşımızda durmaktadır.

Uluslararası toplumun Afgan hükümetine yaptığı askeri ve mali yardımlara rağmen, Afganistan'da hâlâ büyüyen yasadışı uyuşturucu ekonomisi etkindir. Afganistan'daki uyuşturucu sorunuyla başa çıkmak için uluslararası stratejiyi yeniden gözden geçirilmelidir. Rubin ve Sherman'ın (2008) da belirttiği gibi, Afganistan'daki yasadışı uyuşturucu endüstrisi siyasi güvensizlik ve sosyal kaosun nedeni değil sonucudur. Bu nedenle de başlangıçta

amaç, yasadışı mahsullerin hektarlık azalmasını ölçmek şeklindeki niceliksel bir bakıştan, daha çok ülkedeki büyüyen bu yasadışı endüstrinin ortaya çıkmasının ve sürdürülebilmesinin temel nedenlerini ele almak ve insani gelişme ve geçim ihtiyaçlarını ön planda tutmak olmalıdır.

Bu planlama ise askeri müdahalenin gücüne ve bu gücün kalitesine odaklanmaktan ziyade gerçek ekonomik fırsatların sağlanmasını ve sahada temel insan güvenliğinin sağlanmasını gerektirir. Toplulukların alternatif geçim kaynakları bulma konusunda kendilerine güvendikleri yerlerde, yok etme programlarına katılma olasılıkları daha yüksek olacaktır.

Konuyla ilgili konvansiyonel tartışmanın bir diğer zayıf yanı ise neredeyse tamamen Afganistan içindeki çözümlerle sınırlı olmasıdır. Oysa bu derece çok uluslu bir mesele, bölgesel ve uluslararası bir çözümü gerekli kılmaktadır.

Kaynakça

Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-en-uzun-savasi-afganistanda-20-yil/2351523> (Erişim Tarihi: 31.08.2022).

Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi raporu. (2021, 01 01). https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13838/2021.2_256_TR_02.pdf. (Erişim Tarihi: 14.12.2022)

Balfour, F. (2001, 10 14). Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2001-10-14/dark-days-for-a-black-market> (Erişim Tarihi: 11.09.2022)

BanderasNews. (2020, 10 11). <http://www.banderasnews.com/1101/nr-afghanheroin.htm> (Erişim Tarihi: 31.03.2023)

Bartholet, J. (1999, 12 05). Newsweek. <https://www.newsweek.com/holy-men-heroin-163118> (Erişim Tarihi: 09.01.2023)

BBC. https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2009/08/090812_afghanistan_isaf (Erişim Tarihi: 14.02.2023)

Bienica, J. (2015, 12 07). <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/economy-development-environment/afghanistan-breaking-bad-crystal-meth-a-new-drug-on-the-market/>(Erişim Tarihi: 09.12.2022)

Brown, V. F. *Pipe dreams: The Taliban and drugs from the 1990s into its new regime.* smallwarsjournal: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/pipe-dreams-taliban-and-drugs-1990s-its-new-regime> (Erişim Tarihi: 16.11.2022)

Brown, W. F. (2006). Kicking the opium habit?: Afghanistan's drug economy and politics since the 1980s. *Conflict, Security & Development*, 127-149.

Byrd, W. (2008). *Responding to Afghanistan's Opium Economy Challenge: Lessons and Policy Implications from a Development Perspective*. South Asia Region: The World Bank.

Byrd, W., & Ward, C. *TheWorldBank*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/156391468740439773/pdf/30903.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2022)

Cawkwell, T. 2016. *UK Communication Strategies for Afghanistan, 2001–2014*, London and Newyork: Routledge.

Charles, R. (2004, 04 01). usdepartmentofstate: <https://2001-2009.state.gov/p/inl/rls/rm/31039.htm> (Erişim Tarihi: 28.11.2022)

Coyne, C, Blanco A. and S. Burns. 2016. “The War on Drugs in Afghanistan: Another Failed Experiment with Interdiction”. *The Independent Review*, Vol. 21, No. 1, pp. 95- 119.

Crosset, B. (2001, 05 20). *nytimes*. <https://www.nytimes.com/2001/05/20/world/taliban-s-ban-on-poppy-a-success-us-aides-say.html> (Erişim Tarihi: 31.03.2023)

DEA. (2021, 01 01). <https://www.dea.gov/factsheets/fentanyl> (Erişim Tarihi: 01.10.2022)

DeutscheWelle. (2021, 04 09). <https://www.dw.com/en/could-the-taliban-form-an-alliance-with-mexicos-drug-cartels/a-59086206> (Erişim Tarihi: 18.09.2022)

EMCDDA. <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13410/emcdda-methamphetamine-in-Afghanistan-report.pdf> (Erişim Tarihi: 14.03.2023)

EMCDDA. (2021). *Methamphetamine from Afghanistan: 'signals indicate that Europe should be better prepared.* Brüksel: emcdda.

EU4MD. (2021). *Methamphetamine from Afghanistan: Signals indicate that Europe should be better prepared.* Brüksel: European Union.

Felbab-Brown, V. (2021). Pipe Dreams: The Taliban and Drugs from the 1990s into its New Regime. *Brookings Institute*, <https://www.brookings.edu/articles/pipe-dreams-the-taliban-and-drugs-from-the-1990s-into-its-new-regime>. (Erişim Tarihi: 14.04.2023)

Ferruchi, G. (2021, 10 01). *the conversation*. <https://theconversation.com/in-afghanistan-opium-is-as-big-a-winner-as-islamic-extremism-166474> (Erişim Tarihi: 26.04.2023)

GlobalInitiative. (2020, 11 09). <https://globalinitiative.net/analysis/esaobs-risk-bulletin-12/> (Erişim Tarihi: 11.12.2022)

Goodarzi, J. (1996, 09 25). Washington and the Taliban - Strange Bedfellows. *Middle East International*, 536, 16-17.

Greenfield, V. R., Pardo, B., & Taylor, J. (2021, 01 01). *Afghanistan in the Era of Fentanyl*. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PEA1000/PEA1088-1/RAND_PEA1088-1.pdf (Erişim Tarihi: 31.10.2022)

Griffith, M. (2002). *Reaping the whirlwind : the Taliban movement in Afghanistan*. Londra: Pluto.

Insight Crime. (2011, 01 04). <https://insightcrime.org/news/analysis/mexican-cartels-buying-drugs-in-afghanistan/> (Erişim Tarihi: 24.02.2023)

International Crisis Group. (2019, 01 08). <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/299-fire-and-ice.pdf> (Erişim Tarihi: 31.12.2022)

Landey, J. (2021, 08 16). Reuters. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/profits-poppy-afghanistans-illegal-drug-trade-boon-taliban-2021-08-16/> (Erişim Tarihi: 16.11.2022)

Lintner, B. (2001). Taliban Turns to Drugs. *Far Eastern Economic Review*, 164(40), 8-26.

Mansfield, D. (2019). *Denying Revenue or Wasting Money? Assessing the Impact of the Air Campaign Against 'Drugs Labs' in Afghanistan*. Londra: LSE International Drug Policy Unit.

Mansfield, D., & Soderholm, A. <https://blogs.lse.ac.uk/usappblog/2019/09/30/long-read-the-unknown-unknowns-of-afghanistans-new-wave-of-methamphetamine-production/> (Erişim Tarihi:071.02.2023)

MepaNews. (2021, 08 21). <https://www.mepanews.com/taliban-afyonun-ham-madesi-olan-hashasin-ekimini-yasaklamaya-basladi-46753h.htm> (Erişim Tarihi: 09.11.2022)

Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. (2021). *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. Ankara: NDB Yayınları.

National Institute on Drug Abuse. (2021, 06 01). <https://www.drugabuse.gov/publications/drugfacts/fentanyl> (Erişim Tarihi: 17.03.2023)

Newberg, P. (2005). Surviving State Failure: Internal War and Regional Conflict in Afghanistan's Neighborhood. W. Zartman içinde, *Rethinking the Economics of War:The Intersection of Need, Creed,and Greed* (s. 206). Baltimor: Johns Hopkins University Press.

Peters, G. (2009). *How Opium Profits the Taliban*. Washington: Peaceworks.

Purple, M. (2021, 08 20). <https://www.theamericanconservative.com/articles/we-turned-afghanistan-into-an-opium-den/> (Erişim Tarihi: 12.02.2023)

Raşid, A. (1995, 05). Nothing to Declare. *Far Eastern Economic Review*, 11.

Raşid, A. (1999). The Taliban: Exporting Extremism. *Foreign Affairs*, 78(6), 22-35.

Raşid, A. (2001). *Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Büyük Oyun*. İstanbul: Everest.

Reuters.<https://www.reuters.com/article/us-afghanistan-drugs-un-idUSBRE9980OF20131009>. (Erişim Tarihi: 11.12.2022)

Rubin, B. (2004, 09 7). [afghandata.http://afghandata.org:8080/xmlui/bitstream/handle/azu/13935/azu_acku_pamphlet_hv5840_a23_r83_2004_w.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://afghandata.org:8080/xmlui/bitstream/handle/azu/13935/azu_acku_pamphlet_hv5840_a23_r83_2004_w.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

Şen, A. E. (2021, 06 21). <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/turkiyede-yapilan-en-buyuk-kokain-operasyonlarin-ayrintilari-ortaya-cikti-6503052/> (Erişim Tarihi: 19.09.2022)

T.C İçişleri Bakanlığı basın açıklaması. (2020, 06 26). <https://www.icisleri.gov.tr/uyusturucu-ile-mucadele-kapsaminda-yurutulen-calismalar-sonuc-verdi> (Erişim Tarihi: 31.12.2022)

The Coleman Institute. (2019, 01). <https://thecolemaninstitute.com/dangers-of-fentanyl/> (Erişim Tarihi: 22.02.2023)

Udalova, N. (2000). *Drug Trafficking On The Silk Road : The Security Environment in Central Asia*. 8. Washington: Carnegie Endowment.

UNODC. (1997). *World Drug Report*. Newyork: United Nations.

UNODC. (2003, Ekim 01). https://www.unodc.org/pdf/afg/afghanistan_opium_survey_2003.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2023)

UNODC. (2005, 11 01). https://www.unodc.org/pdf/afg/afg_survey_2005_exsum.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2023)

UPI. (2021, 10 02). Upi voices. <https://www.upi.com/Voices/2021/09/02/afghanistan-Afghanistan-opium-trade-Taliban/6291630585069/> (Erişim Tarihi: 31.08.2022)

US Congress. (2009). *Afghanistan's Narco War: Breaking The Link Between Drug Traffickers And Insurgents*. Washington: Us Congress.

Yılbaş, D. Z. (2005). Afganistan'da Uyuşturucu Ekonomisi İle Mücadele: Afyonun Tarlada İmhasına Yönelik Tedbirlere Öncelik Veren Stratejilerin Sınırları. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar* (17), 32-46.

Yaseen, M. N. (2021, 09 01). Pakistan-Afganistan İlişkileri. *Kriter*, 6(60).